

2. Волощук Є.В. Методичний коментар до програми. Зарубіжна література. 2001. № 229-231. С. 6-16.
3. Гомер Одиссея / Переклад Тена Б. Харків, 2002. 432с.
4. Гомерова «Одиссея» / Переказ Гловацької К.І. Київ, 1969.136с.
5. Коршунова С. І., Тереховська О. В., Антична література: навч. метод. посібник до практичних занять. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника. інститут філології, 2009. 95с.
6. Пашенко В. І., Пашенко Н. І., Антична література. Київ, 2001. 718 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-13>

POLAR PSYCHOANALYSIS IMAGES OF LATE EUROPEAN MODERNISM LITERATURE

ПОЛЯРНІ ОБРАЗИ ПСИХОАНАЛІЗУ В ЛІТЕРАТУРІ ПІЗЬНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ

Dynnychenko T. A.

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department
of the Foreign Literature,
Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine*

Динниченко Т. А.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри світової
літератури,
Київський університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Психоаналіз З. Фрейда, що з'явився наприкінці XIX ст., став значущим явищем європейської культури: у певному сенсі було відкрито новий материк – неусвідомлене, що змінило усталені уявлення про мислення людини, про мотиви її поведінки. Ідеї психоаналізу швидко розповсюдились світом у перші десятиліття XX ст. Особливу популярність вони набули в Америці і Англії: багато британських й американських письменників навіть проходили курси терапії у психоаналітиків (В. Фолкнер, Едвард Камінгс та ін.). У країнах Європи психоаналіз сприймався по-різному, що було зумовлене специфікою їхніх культур.

У середині 20-х рр. XX ст. в європейській літературі з'являються художні образи психоаналізу і постаті психоаналітика. Звичайно, кожен письменник створює ці образи відповідно до своїх поглядів і особистого

ставлення до теорії З. Фрейда. Предметом нашого аналізу є художня репрезентація психоаналізу в романах «Зачарована гора» Т. Манна (1924) і «Фальшивомонетники» А. Жіда (1925), які дуже різняться, попри певну подібність деталей: як от знайомство героїв з ідеями і методами психоаналізу в гірському санаторії у Швейцарії (Давос і Саас-Фе) чи слов'янське коріння прізвищ психоаналітиків (Кроковські і Софроніцька).

Об'єктивним чинником такої відмінності є, на нашу думку, умови розвитку психоаналізу і його сприйняття в Німеччині і Франції та різниця в культурному менталітеті. Інтелектуальна еліта Австрії та Німеччини була ближча знайома з теорією З. Фрейда, можна сказати, що вона спостерігала за її формуванням та розвитком. Натомість у Франції тільки у 1922 р. вийшла книга Р. де Соссюра «Психоаналітичний метод» (з передмовою самого З. Фрейда), яка науково репрезентувала психоаналітичні ідеї франкомовному світу. До того ж сприйняття психоаналізу, ядром якого є вчення про несвідому сферу людини, в Німеччині і Франції відбувалося у відмінних контекстах: традиції ставлення до ірраціонального дуже різнилися. У Франції з дуже міцними просвітницькими традиціями переважав раціональний підхід до інтерпретації ще не досліджених наукою явищ. В Німеччині значущим фактором, що вплинув на сприйняття ірраціонального, на його репрезентацію в культурі, був романтизм.

Суб'єктивним чинником є особисте ставлення письменників до психоаналізу та його автора, зумовлені особливостями їх світобачення. Томас Манн особисто знав З. Фрейда, захоплювався його ідеями: вони здавалися письменнику «архізнайомими за минулим духовним досвідом» [1]. Натомість А. Жід, не знайомий з австрійським ученим і мало знайомий з його теорією, власним шляхом підібрався до «світу прихованого» і «навпомацки описав несвідоме, представлене Фрейдом у вигляді грубої схеми» [2, р. 58]. Митець прагнув повернути людині внутрішню свободу і радість гармонії душі і тіла і вважав, що для цього треба «не уникати інстинктів, а спробувати зрозуміти їх і розшифрувати...» [2, с. 73].

В романі «Зачарована гора» Т. Манн створює яскравий образ психоаналізу: для нього це і наука, і лікувальний метод, і філософія, і магія. Ознайомлюючи читача з основними ідеями фрейдівської теорії, письменник утверджує психоаналіз в якості серйозної науки, яка має офіційний статус: «лікування психічних недугів за сучасними принципами» («просвічення підсвідомого») є узаконеною частиною терапії в туберкульозному санаторії [3, Т. 1, с. 156-157]. Одночасно митець

додає цьому образу романтичного флеру: лекції доктора Кроковські нагадують «Тисячу й одну ніч», [3, Т. 2, с. 30], а сам лектор – науковець і артист водночас, говорить «водночас поетичним та вченим стилем», а його промови «звучать як поеми» [3, Т. 1, с. 151]. У лекціях він говорить про любов і ненависть, життя і смерть, свідомість й інстинкти, ботаніку і хімію, а також про сновидіння, гіпнотизм, телепатію, ясновидіння, і навіть, викликаючи духів померлих через юну Еллен Бранд, доводить, що «творча сила психічного начала» може бути джерелом так званих «магічних явищ» [3, Т. 2, с. 390-391]. Під час його лекцій в залі панує напружена тиша: люди слухають «з розтуленим ротом», «наставляють до вух долоні», «в дам палають щоки, а чоловіки хапаються за вуха», а на обличчях «написане неосвічене захоплення» [3, Т. 1, с. 150-151].

Т. Манн створює також надзвичайно харизматичний образ психоаналітика. На початку ХХ століття психоаналітик ще здавався непересічною людиною з особливим даром: вмів заглядати у підсвідомість пацієнта, володів гіпнозом тощо. Постать психоаналітика у широкої публіки асоціювалася одночасно з фігурами ученого-алхіміка і мага, пастора і чудотворця: і вся ця гама уявлень втілена в образі доктора Кроковські. Він вдягався у чорний двобортний костюм як професор, при цьому широкий шарф надавав йому «артистичного вигляду» [3, Т. 1, с. 24], проникав у кімнати хворих крізь прочинені балконні двері, «ніби летів повітрям» [3, Т. 1, с. 228], і, загалом, «зі своїми палахкими очима, з восковою блідістю обличчя та чорною борідкою, на додачу ще й чернечих сандаліях із сірими вовняними шкарпетками, сам був утіленою боротьбою між цнотливістю та пристрасною, про яку він говорив» [3, Т. 1, с. 154].

Доктор Кроковські протягом двох сторінок роману постає в різних іпостасях: під час лекції, «розпростерши руки й схиливши набік голову», він чимось нагадує Касторпу «Ісуса на хресті»; наприкінці – з «розпростертими обіймами», наче проповідник, закликає: «Приходьте до мене... усі, хто відчуває тягар чи перевантаженість!»; після лекції, «точнісінько як учитель», спокійно збирає папери і виходить з зали з піднятою головою; за ним, «як згряя за шуоловом», «ніби загіпнотизовані, сунуть його слухачі» [3, Т. 1, с. 155-156]. Так письменник з тонкою іронією візуалізує майже весь спектр обивательських уявлень про психоаналітиків.

Образ психоаналізу в романі А. Жіда «Фальшивомонетники» докорінно відрізняється від маннівського у «Зачарованій горі»: у французького письменника він просякнутий не романтикою і захватом, а недовірою і тривогою. Методи психоаналізу репрезентуються у творі

устами польської лікарки Софроничької, яка лікує нервову хворобу підлітка Бориса, і коментуються головним героєм – письменником Едуаром. Софроничька, згідно з теорією З. Фрейда, вважає невроз хлопчика, «наслідком певної події», яка «губиться в його пам'яті» і намагається знайти «у схованці» (підсвідомому) первинне «потрясіння» (травму), «вивести її на повне світло» (перевести у свідоме), що і призведе до одужання [4, с. 176]. Для цього лікарка застосовує фрейдівські психоаналітичні методики – аналіз «потoku свідомості» хворого, його сновидінь і фантазій. Їй треба з'ясувати «передусім те, що пацієнт найбільше намагається приховати», тому під час психоаналітичних бесід вона «розпитує його, але дуже мало», бо це викликає у нього «опір» [4, с. 176-177]. Ці психоаналітичні розпитування викликають в Едуара рефлексорний протест, він вважає їх «неприпустимими». Це пояснюється тим, що фетишем А. Жіда була свобода людини і повага до її внутрішнього світу. Проте, Софроничька вважає, що в тому, щоб відповідати на інтимні питання «не більше непристойного, аніж дозволити лікареві обмацати своє тіло» [4, с. 177].

Психоаналітик у «Фальшивомонетниках» не є якоюсь особливою людиною: сама Софроничька упевнена, що «після певного періоду практики можна розвинути в собі дивовижну вправність...» [4, с. 177]. А. Жід уподібнює психоаналітика не священнику, артисту чи магу, як Т. Манн, а слідчому й годинникарю, і це є певним віддзеркаленням його власного ставлення до психоаналізу й психоаналітиків. Методи роботи психоаналітика, на думку Едуара, близькі до допитів слідчого, і він з сумом уявляє «душу бідолашного хлопчика», де «не залишилося тепер жодного закутня..., де він міг би заховатися від допитливих поглядів лікарки» [4, с. 203-204]. А коли Едуар уявляє собі, як Софроничька «при повному світлі роздивляється найприхованіші зчеплення розумового механізму» хлопчика, йому на пам'ять приходять годинникар, який чистить деталі годинника [4, с. 203-204]. Едуар сумнівається в дієвості її методу і упевнений, що хвороба Бориса «лише сховалася в найглибший закутень його ества, ніби втікаючи від доскіпливого погляду лікаря» [4, с. 208].

Таким чином, ми бачимо полярні образи психоаналізу і психоаналітика в романах «Зачарована гора» і «Фальшивомонетники». Т. Манн, який вважав психоаналіз важливою духовною сферою і основою нового гуманізму, створює привабливий образ науки про неусвідомлене і позитивно оцінює методи психотерапії. Натомість А. Жіду проникнення психоаналітика у підсвідоме пацієнта видається невинуватим насильством над його внутрішнім світом, яке ніяк не полегшує стан його душевного здоров'я. Така відмінність у підходах до

репрезентації психоаналізу пояснюється різними умовами його розвитку і сприйняття в Німеччині і Франції, а також національним менталітетом і особистим ставленням письменників до фрейдівського вчення.

Література:

1. Манн Т. Фрейд и будущее / Пер. с немецкого и вступление С. Апта. – «Иностранная литература», № 6, 1996. [електронне джерело, режим доступу: https://imwerden.de/pdf/thomas_mann_freud_und_die_zukunft.pdf]
2. Clouard, Henri. Histoire de la littérature française du symbolisme à nos jours, de 1915 à 1940. Editions Albin Michel, 1949. André Gide (p. 48-76).
3. Манн Т. Зачарована гора. Роман / З нім. пер. Р. Осадчук). – Київ. : Юніверс, 2008. – 424 с. (Лауреати Нобелівської премії).
4. Жід, Андре. Фальшивомонетники: Роман / З. фр. пер. В. Шовкун; Передм. М Сагер. – К.: Юніверс, 2005. – 392 с. – (Лауреати Нобелівської премії)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-261-6-14>

GENERAL FEATURES OF TRANSLATIONS THE DYSTOPIAN NOVELS OF THE XX CENTURY

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДІВ АНТИУТОПІЧНИХ РОМАНІВ XX СТОЛІТТЯ

Zhukovych I. I.

*Candidate of Philological Sciences,
Teacher at the Department № 5
Military Institute of
Telecommunications and Informatization
named after Heroes of Krut
Kyiv, Ukraine*

Жукович І. І.

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри № 5,
Військовий інститут
телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Literature is first of all a language. And language is not just a set of grammar rules and a dictionary, but something much more. Language expresses the corresponding culture. The world of each language is a whole